

hláská

ročník XVIII, 2007, č.4

Nová zjištění z hradu Boskovice

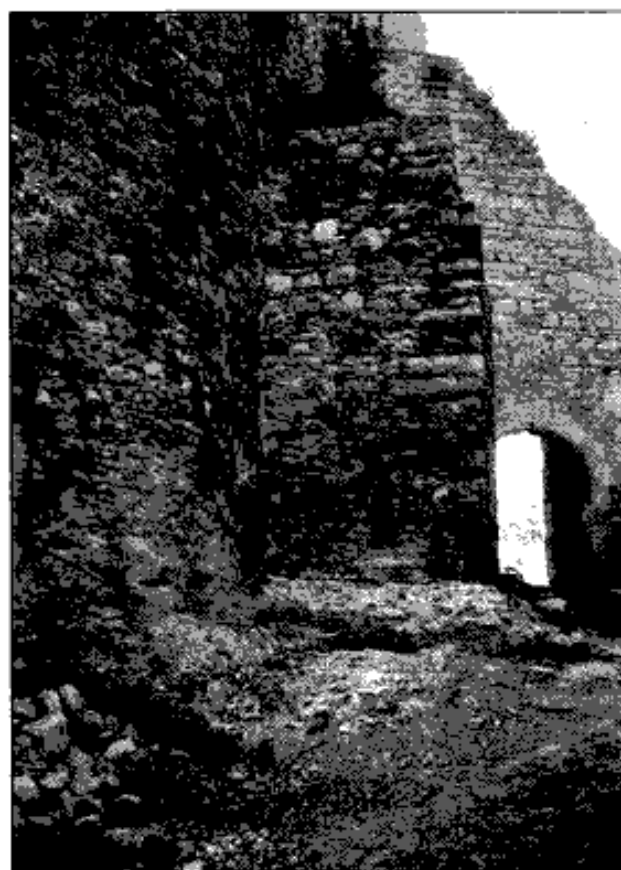
Jan Štětina

V jarních měsících roku 2005 probíhaly drobné terénní úpravy v areálu hradu Boskovice (okr. Blansko). Předmětem předkládaného sdělení je popis a interpretace relikvů zdív, odhalených v souvislosti s úpravou příjezdové komunikace pod přibližně 50 cm mocnou vrstvou suti, přiléhající k východnímu obvodu hradního jádra. Provedený plošně nevelký odkryv přinesl poznání dosud neznámých konstrukcí a v kombinaci s povrchovým studiem dosud stojících i již dříve odkrytých zdív umožnil nový pohled na stavební vývoj východní části hradu (k hradu souhrnně Kašička 1973, 216 – 226; Bránský 1990, 54 – 58; Samek 1994, 110 – 111; nověji Plaček 1999, 140 – 141; Plaček 2001, 111 – 115; Durdík – Bolina 2001, Štětina 2004, 37 – 46; kde uvedena i další literatura).

Popis náleзовé situace

Zkoumaný prostor se nachází pod jihovýchodním a východním obvodem hradního jádra. Na jihu je vymezen mohutnou, ve spodních partiích plnou, obdélnou, pozdně gotickou věžicí a na severu nevysokým torzem další věžice. Po odtěžení kamenné destrukce se cca 240 cm od jihovýchodní věžice objevilo torzo 230 cm silného zdíva, sestaveného z granodioritových bloků, spojených velmi kvalitní vápennou maltou. Odkrytá část zdi s lícovanou jižní stranou byla cca 300 cm dlouhá a maximálně 70 cm vysoká, na východě nebylo její zakončení zachyceno. Vztah zdi k východní obvodové hradbě jádra se nepodařilo spolehlivě ověřit – pravděpodobně byla přiložena na spáru. V délce asi 260 cm na zmíněnou zeď navazuje další kamenná zeď, jejíž vnitřní (západní) líc běží ve vzdálenosti 55 – 67 cm od východního líce obvodové hradby jádra. Přesnou délku této zdi neznáme z důvodů jejího překrytí základovým zdívem severně situované, mladší věžice. Obě popsané zdi byly vzájemně provázány, usuzujeme tedy na jejich vznik v rámci jediné stavební etapy. Výše na tyto relikty navazovalo přímé kamenné lícované zdívo, patrné ve formě předstupující nadzemní partie východní obvodové zdi jádra a dochované do výšky 90 – 120 cm. Na jihu toto přímé zdívo končí trojicí pískovcových kvádrů, zavázaných do východního líce hradby jádra, před níž kvádry vystupují o 28 cm. O záměrném rozebrání vyšších částí tohoto zdíva, přiléhajícího k východnímu obvodu hradního jádra, pře-

svědčivě vypovídá evidentně mladší šikmá cihlová plenta, navazující na horní hranu předsazeného úseku kamenného zdíva. Nebyla prokázána existence odbourané přččné zdi na východním líci hradby jádra. Nelze tedy předpokládat výrazné výškové vyvinutí objektu, kterému popsaná soustava zdí náležela.

Hrad Boskovice (okr. Blansko). Zkoumaný prostor pod východním obvodem hradního jádra po odstranění suti. Vzadu průjezdný pozdně gotický pilř s portálem završeným oslřm obloukem, uprostřed jižní zeď gotickorenesanční věžice, vlevo východní hradba jádra s relikty dosud neznámých konstrukcí (foto J. Štětina 2005)

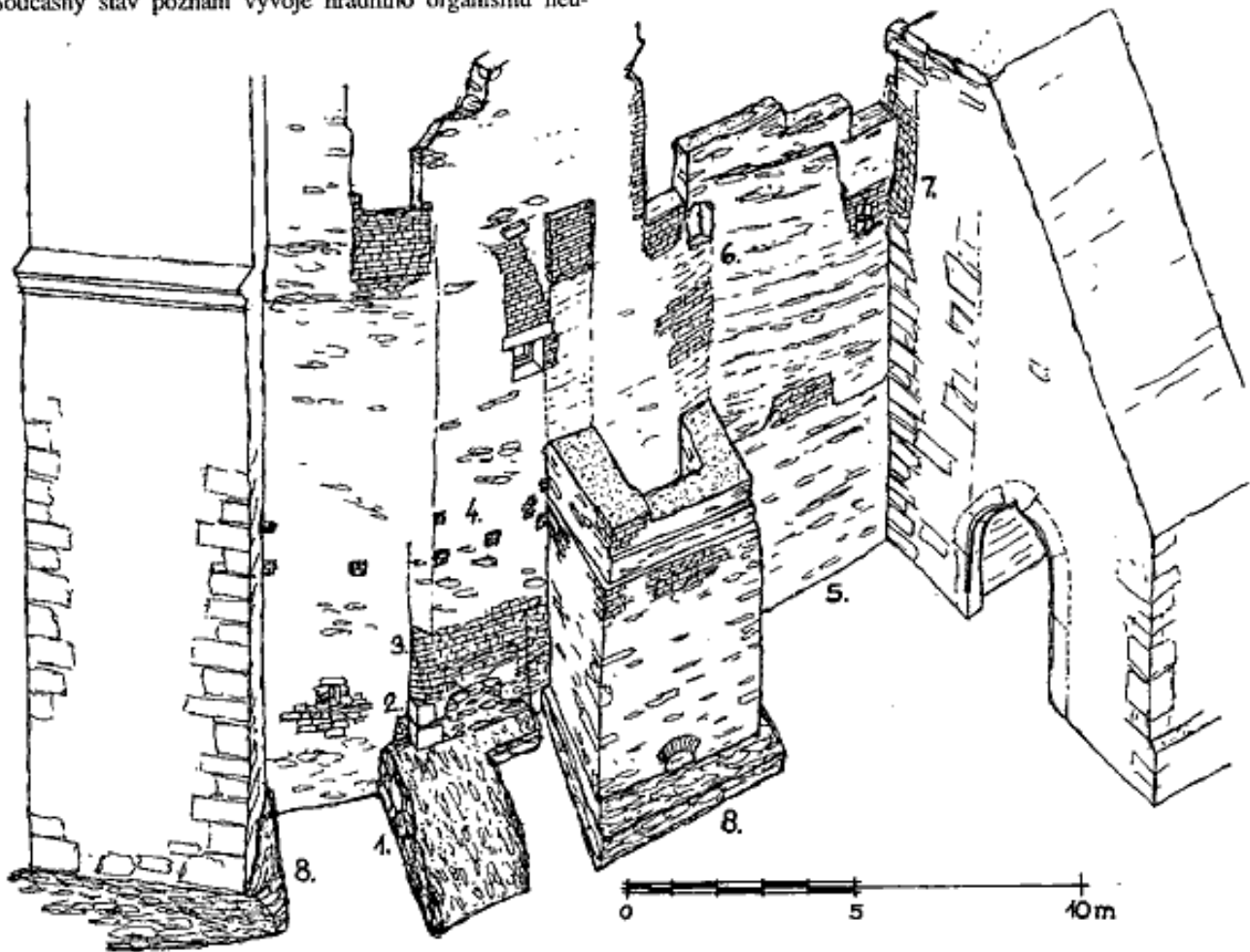
Interpretace, pokus o dataci odkrytých reliktů

Nejstarším prvkem ve zkoumaném prostoru je spodní partie plášťové hradby jádra, do níž bylo zavázáno několik mohutných pískovcových kvádrů. Ty mohly tvořit např. část neprofilovaného ostění předpokládané vstupní brány nebo výřezu pro padací most. Následovala výstavba k hradbě jádra na spáru přiložené masivní kamenné zdi, předstupující o cca 75 cm před kvádrové nároží a pokračující i podél východní strany hradby jádra. Nelze určit, zda patrný krátký úsek spáry vyznačuje fázovost výstavby nebo zda jej lze interpretovat jako technologickou mikrofázi. Sestava dvojice navazujících, značně masivních zdí nevylučuje ani existenci hranolové stavby, přiložené zevně k východnímu obvodu plášťové hradby jádra. Objekt by však musel být ve zděné části poměrně nízký, vzhledem k absenci stop zdiva ve vyšších částech východní hradby jádra. Severní obvodová zeď tohoto objektu může být ukryta pod pozdně gotickou severní věžicí, východní můžeme hledat nejspíše pod úrovní terénu stávající komunikace, směřující k pozdně gotické bráně ve východním průjezděném pilíři. O mladších úpravách svědčí nevelký blok kamenného zdiva, přiložený k jižnímu líci kamenné armatury.

Datace nově objevených reliktů není prosta problémů. Současný stav poznání vývoje hradního organismu neu-

možňuje zařazení zdiva plášťové hradby jádra do 13. století (viz např. sekundárně zazděné architektonické prvky na jihu, srov. Svoboda 1995, 355 – 388, zejm. 376). Pravděpodobnější je výstavba hradby až při radikální přestavbě hradu, provedené před rokem 1398 Erhartem z Kunštátu (Štětina 2004, 37 – 46). Vztah jednotlivých úseků hradebního pláště nelze jednoznačně posoudit především kvůli existenci několika pozdně gotických a renesančních věžic a mladším úpravám hradby (přelícování, recentní dozdivky a spárování). Výstavbu východního úseku hradby jádra s kvádry předpokládaného ostění brány či mostního výřezu a navazujícím kamenným lícem (průjezdu?) klademe až do období těsně před rokem 1398. Další možnosti vzniku nově odkrytých zdí je snad první polovina 15. století. Nejpozději pro tuto dobu tedy předpokládáme výstavbu hranolového (opět vstupního?) objektu s 230 cm silným základovým zdivem.

Zástavba před východním obvodem jádra zanikla nejpozději při radikální pozdně gotické přestavbě hradu, provedené po roce 1485 Ladislavem z Boskovic. Pozdní gotika přidala ke starší plášťové hradbě hranolové pilíře a věžice, jimž náleží i výrazně přesazené předzáklady (předstupující o 40 – 70 cm), odkryvem rovněž obnažené.

Hrad Boskovice (okr. Blansko). Pohled na východní část plášťové hradby jádra. 1 – pozůstatek hradby či objektu, přiloženého zevně k plášťové zdi; 2 – kvádrové nároží, snad zbytek ostění brány nebo výřezu pro padací most; 3 – cihlová plenta, vzniklá po odstranění objektu; 4 – dvě řady trámových kapes, snad z konstrukce přestřešení vstupní cesty; 5 – pozdně gotická přímá plenta, vybudovaná v souvislosti s východní věžicí po předpokládaném odstranění starších konstrukcí; 6 – odlišné, starší zdivo plášťové hradby, zakončené novodobou zídkou z 30. let 20. století; 7 – místo renesančního prevetu, dodatečně vysazeného ze zdi na opukových konzolách a zahloubeného do kvádrového zdiva pozdně gotického pilíře; 8 – předzáklady pozdně gotických věžic (kresba J. Štětina 2007)

Východní obvod plášťové zdi hradního jádra

Další informace poskytl vizuální průzkum stojícího úseku východní plášťové zdi jádra. Přímou nad zkoumanými relikty zdív se podařilo identifikovat dvě řady trámových kapes. Spodní se nachází ve výšce cca 3,8 – 4,2 m nad dnešní úrovní terénu. Pětice kapes o rozměrech cca 30 – 45 cm x 25 – 40 cm není přístupná, jejich vztah ke zdívu tedy nelze přesvědčivě určit; dnes jsou navíc zazděny cihlami. Spodní hrana kapes leží v jedné úrovni, jejich vzdálenost se pohybuje od 1 m do 1,7 m. Přibližně 60 – 70 cm nad první řadou se nachází další trojice zazděných kapes, tentokrát o průřezu asi 30 x 30 cm. Až do průzkumu celé situace z lešení se nelze k interpretaci zazděných otvorů zodpovědně vyjádřit. Prozatím nepředpokládáme jejich souvislost se zjištěnými relikty zdív. Pravděpodobně se mohlo jednat např. o konstrukci zastřešení úzkého přístupového koridoru mezi východním obvodem jádra a případnou protilehlou zástavbou, přiloženou k obvodové zdi. Zpřesňující informace k dataci kapes by přinesla detailní obhlídka horní partie jižní zdi patrně gotickorenesanční věžice při východním obvodu jádra. Zdá se totiž, že zdívo této věžice těsně pod horizontálním ústupkem zčásti obezdilo trám, vetknutý v nejsevernější kapse spodní řady. To by svědčilo o dodatečně přistavbě východní hranolové věžice k již existující konstrukci, kterou bychom tak mohli přesvědčivěji ztotožnit s pozdně gotickým, resp. předrenesančním zastřešením východní partie přístupového koridoru.

V severním úseku východního obvodu hradby jádra byla mezi východním pilířem s pozdně gotickou branou a jižněji situovanou podnoží hranolové věžice zjištěna kamenocihelná plenta výšky cca 4 m a délky přibližně 5,5 m. Plenta, jejíž struktura je zřejmá novodobým spárováním, má půdorysně přímý průběh a je provázána se zmíněným pozdně gotickým, resp. gotickorenesančním soklem věžice. Horní partie dochovaného zdíva hradby je zbudována z místního granodioritu. Kamenocihelné zdívo, materiálem výrazně odlišné od horní části plášťové zdi, bylo pravděpodobně zřízeno po odbourání dnes neznámých zděných konstrukcí, které mohly souviset s výše popsanými, jižněji situovanými zdívy z doby kolem roku 1400. V horní části zdíva navazuje opuková zídka, vystavěná ve 30. letech 20. století, která převrstvila i pozůstatky arkýřku (renesančního prevetu?), vynášeného dvoudílnou opukovou konzolou a částečně zasekaného do opukového kvádrového zdíva pozdně gotického průjezdného pilíře.

Relikty zděných konstrukcí pod severovýchodním obvodem hradního jádra

K nově zjištěným skutečnostem můžeme přiřadit ještě výsledky průzkumu zdív, odhalených v souvislosti s památkovým zabezpečením zříceniny hradu v roce 1984. Po odstranění mohutných destruktivních vrstev se severovýchodně od plášťové hradby – tedy mezi průjezdným pozdně gotickým pilířem jádra a pozdně renesančním polygonálním bastionem vnějšího opevnění – objevila složitá sestava zdív. Po důlčí dokumentaci, provedené PhDr. Lubomírem Konečným z tehdejšího KSSPPOP v Brně, byl nedozkoumaný prostor opět zasypán (Konečný 1984).

Nejstaršími konstrukcemi, datovatelnými do období před polovinou 15. století, byla kamenná hradba, ohraničující severovýchodně od jádra nevelký prostor půdorysu nepravidelného lichoběžníka. V ostrém severovýchodním nároží se objevila mohutná substrukce s šikmým vnějším

lícem – snad spodní část nevelké nárožní bašty lichoběžného půdorysu. Návaznost na předpokládanou obvodovou hradbu parkánu na západě byla překryta mladšími zdívy renesančního vstupního traktu. Východní zeď útvaru mířila do severovýchodního nároží pozdně gotického průjezdného pilíře, který k ní byl na přelomu 15. a 16. století přiložen. Výběh popsané zdi o šířce minimálně 110 cm (zeď je zeslabena ubouráním líce), zbudované opět z granodioritových bloků místní proveniencie, zůstal ve zdívu pilíře dodnes dochován. Nelze vyloučit souvislost zdív, objevených severovýchodně od jádra hradu roku 1984 se zdívy, navazujícími na východní část plášťové zdi a odkrytými roku 2005. Útvar s nárožní baštou je snad možno definovat jako „přihrádek“, zřízený někdy v první polovině 15. století zřejmě v souvislosti s vedením vstupní cesty do jádra hradu.

V exponovaném prostoru severovýchodně od jádra se dále nacházely konstrukce, datované do doby Ladislava z Boskovic (1485 – 1520) – rozměrný, původně valeně klenutý suterén obdélné budovy, přistavěný k východní zdi „přihrádku“ a drobná věžice (?) lichoběžného půdorysu, jež patrně v době kolem roku 1500 zajistila místo styku hradby „přihrádku“ s parkánovou zdi jádra. Objekty severovýchodně od jádra doznaly značných změn při renesanční přestavbě hradu v poslední třetině 16. století. Tehdy došlo k výstavbě nového severního paláce v místě vnitřního parkánu a celý prostor severně průjezdného pilíře se zřejmě stal částí renesanční schodišťové haly, zřízené před vstupem do obytného, renesančně přestavěného paláce.

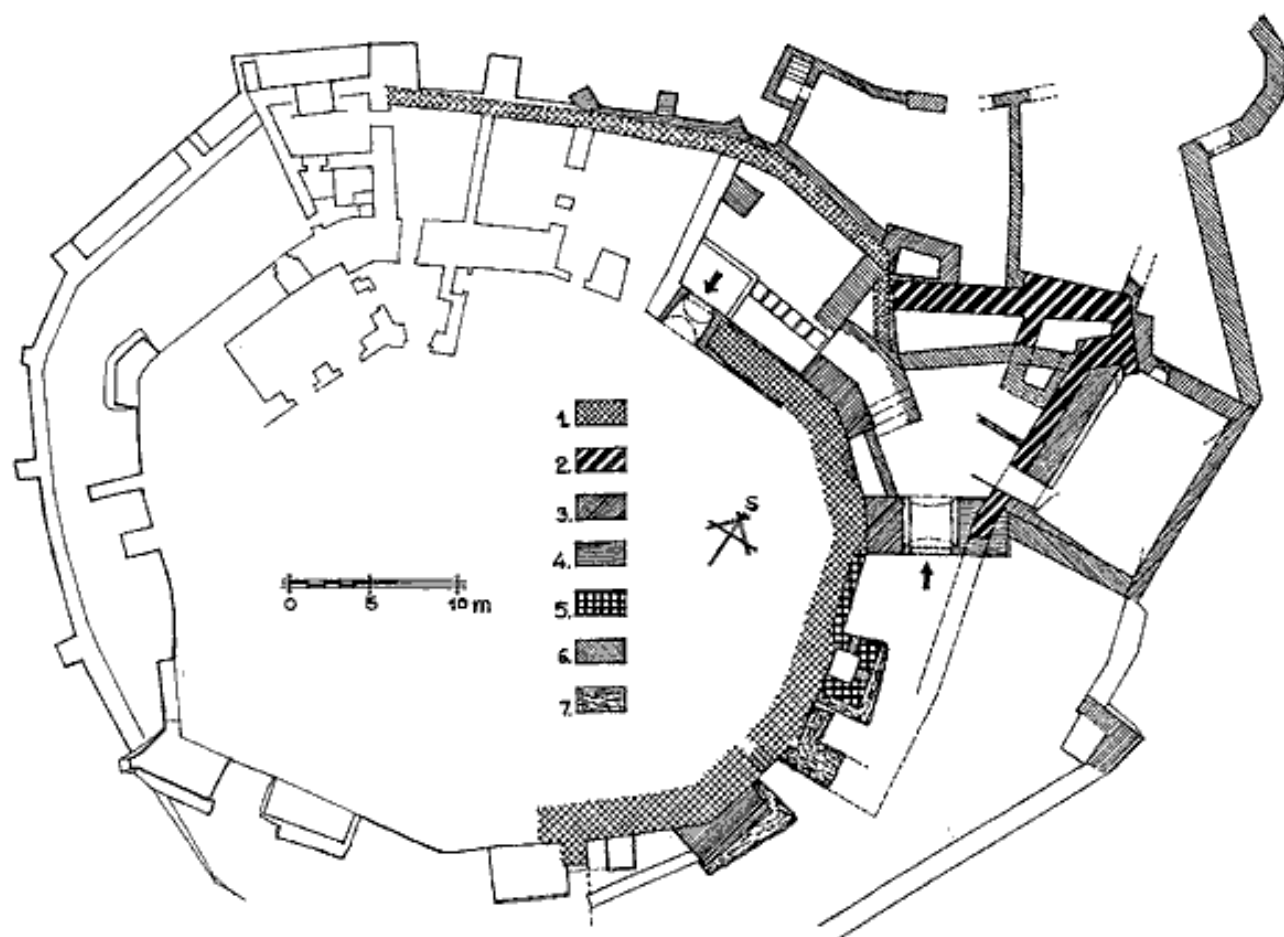
Přínos průzkumu pro upřesnění stavebního vývoje hradu

Shrneme-li výsledky důlčího průzkumu východní části hradu Boskovic, konstatujeme následující:

- pod východním obvodem plášťové zdi jádra hradu, zřejmě z doby těsně před rokem 1400, byly identifikovány pozůstatky dosud neznámých zděných konstrukcí, které mohly vzniknout ve dvou stavebních fázích (kolem roku 1400, případně v první půli 15. století) a před zahájením radikální pozdně gotické přestavby hradu, tedy rokem 1485. Nelze však vyloučit ani jednorázový vznik zdív plášťové hradby a východně vystupujících konstrukcí;

- předpokládáme souvislost nově objevených zděných konstrukcí se zabezpečením vstupní cesty. Dříve navržené komunikační schéma hradu z fáze kolem roku 1400, tedy přes předpokládané předhradí severně od jádra, považujeme po zohlednění nových poznatků za neprokazatelné (srov. Štětina 2004, 44 – 45). Definitivní interpretace zjištěných relikvů bude moci být potvrzena až po případném podpovrchovém průzkumu prostoru východně hradního jádra. Pro druhou fázi hradního jádra (kolem roku 1400, případně první polovinu 15. století) zatím předpokládáme existenci příčné hradby, vystupující z východní části plášťové zdi jádra a navazující snad na hradbu „přihrádku“, zjištěnou roku 1984 severovýchodně od hradního jádra. Vzhledem k terénnímu reliéfu prudkého jižního svahu, jímž by vstupní cesta musela procházet, pracujeme s předpokladem dřevěné vstupní rampy, která by zpřístupnila uvažovaný vstupní útvar na východě plášťové hradby. V této souvislosti zmiňujeme i existenci výběhu kamenné zdi ve spodní partii jižního průčelí jádra hradu, dosud považované za výběh zdi parkánové (Štětina 2004, 44);

- jižní část fortifikace s branou (?) zanikla v době přestavby hradu za Ladislava z Boskovic, kdy na východním

Hrad Boskovice (okr. Blansko). Dílčí půdorys hradního jádra, vnitřního parkánu a prostoru severovýchodně od jádra se zakreslením zdív, dokumentovaných r. 1984 L. Konečným. 1 – zdivo plášťové hradby a parkánu z konce 14. století; 2 – zdivo rozšíření parkánu snad z první poloviny 15. století; 3, 4 – zdiva dvou uvažovaných pozdně gotických fází z doby Ladislava z Boskovic (1485 – 1520); 5 – zřejmě gotickorenesanční zdivo věžice a plenty na východním obvodu jádra; 6 – renesanční zdiva zástrizlovské přestavby po roce 1568 a další zdiva 17. století; 7 – nově odkrytá zdiva, patřící snad vstupnímu útvaru zrušenému pozdně gotickou přestavbou. Bíle značeno blíže neanalyzované zdivo a konstrukce v textu nezmiňované (půdorys podle podkladů SÚRPMO a L. Konečného, kresba J. Štětina 2007)

obvodu jádra vyrostla trojice hranolových věžic, spolehlivě datovatelných díky architektonickým prvkům (ostění brány s oslím obloukem, vyžlabené okenní ostění děleného okna v 1. patře jihozápadní věžice) i analýze postupu přestavby paláce mezi léta 1485 – cca 1500. Část fortifikace severně od Ladislavem zbudovaného průjezdného pilíře existovala zřejmě ještě v první půli 16. století;

- dnes zazděné dvě řady trámových lůžek ve východním obvodu východní hradby se zkoumanými zdívy pravděpodobně nesouvisí. Pokud se nejedná např. o blíže nedatovatelnou technologickou záležitost (kapsy vykonzolovaného lešení?), mohlo by jít o pozůstatky (pozdně gotického?) přestřešení částí koridoru vstupní cesty do hradního paláce.

Průzkum zdánlivě nepříliš významných, zčásti nově objevených stavebních relikvií, koncentrujících se do východní části hradního areálu, přinesl korekci dosavadních představ vývojového modelu hradu Boskovic v době pánů z Kunštátu. Jejich stavební aktivitě nemusíme pravděpodobně přisuzovat pouze obnovu hradu Erhartem z Kunštátu ze sklonku 14. století. V neklidných dobách 1. poloviny 15. věku Kunštátí přikročili rovněž k posílení fortifikace komunikačně důležité východní partie parkánu. Zřejmě nově připojeným „přehrádkem“ do parkánu vstupovala komunikace, vedená blíže neznámým způsobem podél jižního

průčelí jádra. Navrácení hradu pánům z Boskovic v roce 1458 podnítilo radikální pozdně gotickou přestavbu fortifikačního systému i hradního jádra, při níž zanikla i podstatná část nadzemních zdív představené fortifikace. Mimořádně složitý vývoj hradu v období pozdní gotiky a renesance bude však v budoucnu podán formou samostatné monografie.

Literatura a prameny: Bránský, J. 1990: Boskovice v proměnách času. Boskovice; Durdík, T. – Bolina, P. 2001: Sředověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha; Kašíčka, F. 1973: Hrad Boskovice v minulosti a dnes, Památková péče XXXIII/7, s. 216 – 226; Konečný, L. 1984: Státní hrad Boskovice – dílčí stavebně historický a archeologický průzkum 1984 (vnitřní parkán) a návrh dalších opatření z odborného hlediska státní památkové péče. KSSPPOP Brno, strojopis, nestránkováno; Plaček, M. 1999: Hrad Boskovice. In: Hlobil, I. – Perůtka M. (ed.), Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550, III. Olomouc; Plaček, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2001; Samek, B. 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska, I. svazek. Praha; Svoboda, L. 1995: O plášťových hradech. In: Archaeologia historica 20, s. 355 – 388. Štětina, J. 2004: Hrad Boskovice kolem roku 1400. In: Dějiny staveb 2004. Plzeň, s. 37 – 46.